

Vertrouwensexperimenten

Binnen de uitvoering van de Participatiewet (bijstand) in Nederland, met als voorbeeld Groningen en Wageningen

Ruud Muffels (TiU), Deborah van Duin (Groningen), Hans Zuidema (Wageningen)

Radboud University

TILBURG

UNIVERSITY

Utrecht University

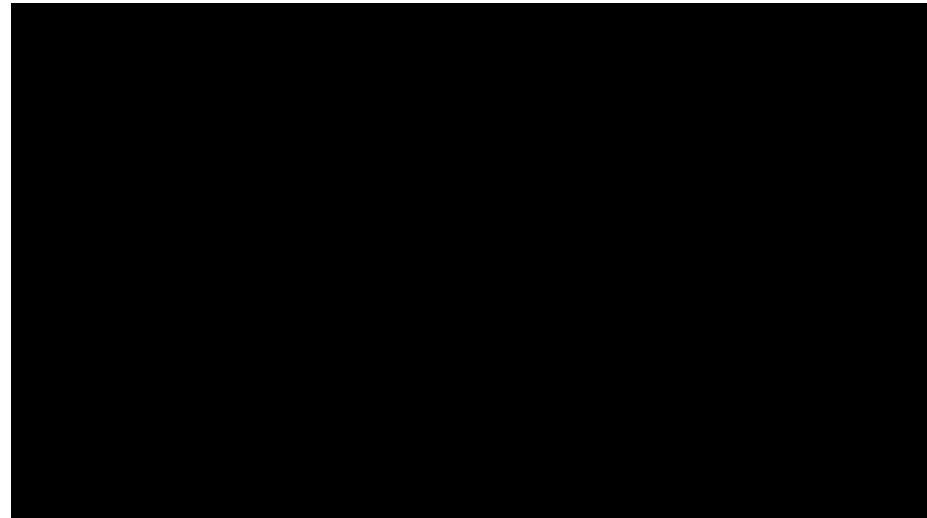
rijksuniversiteit
groningen

Innovatie Participatiebeleid

1. **Achtergrond experimenten**
  - Basisinkomen discussie
  - Beleidsparadigma
  - Opzet en design experimenten
2. **Aanpak Onderzoek**
  - Wetenschappelijke basis
  - Gedragseconomie/Motivatie
3. **Eerste ervaringen en bevindingen**
  - Groningen
  - Wageningen
4. **Conclusie en discussie**

Waar hebben we het over?

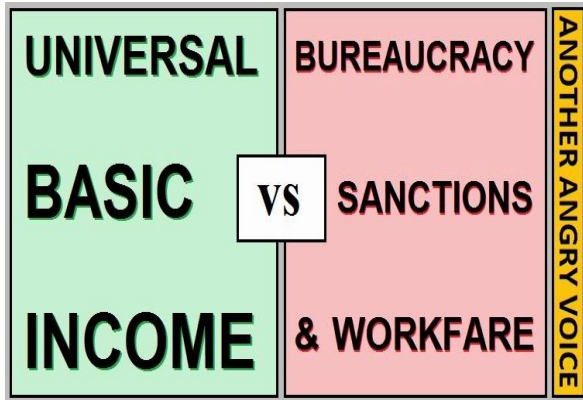
gemeente **Wageningen**

VERTROUWEN
WERKT! ✓

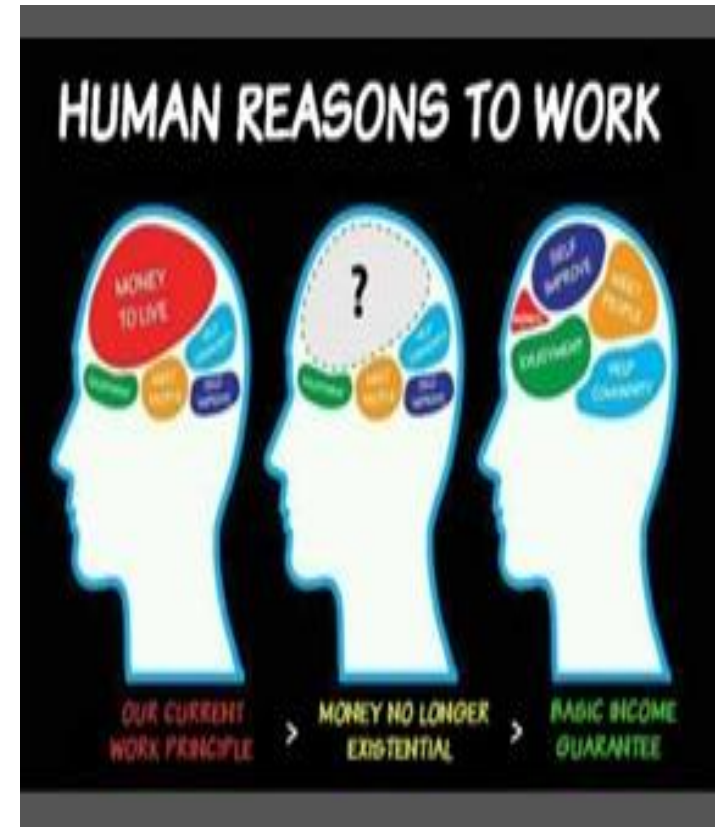

Bij achtergrond debat

Basisinkomen als 'remedie voor de sociale kwalen van het systeem'

"UNCONDITIONAL BASIC INCOME IS NOT LEFT OR RIGHT. ITS FORWARD."

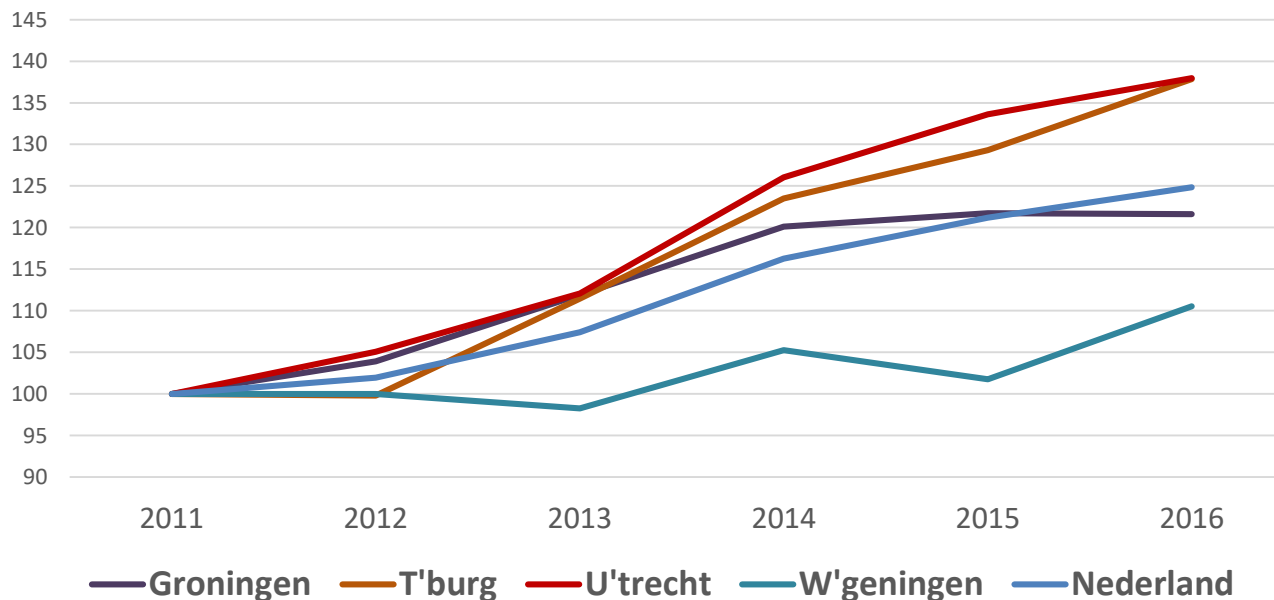

Waarom?

Achtergrond sterke stijging Bijstandsvolume

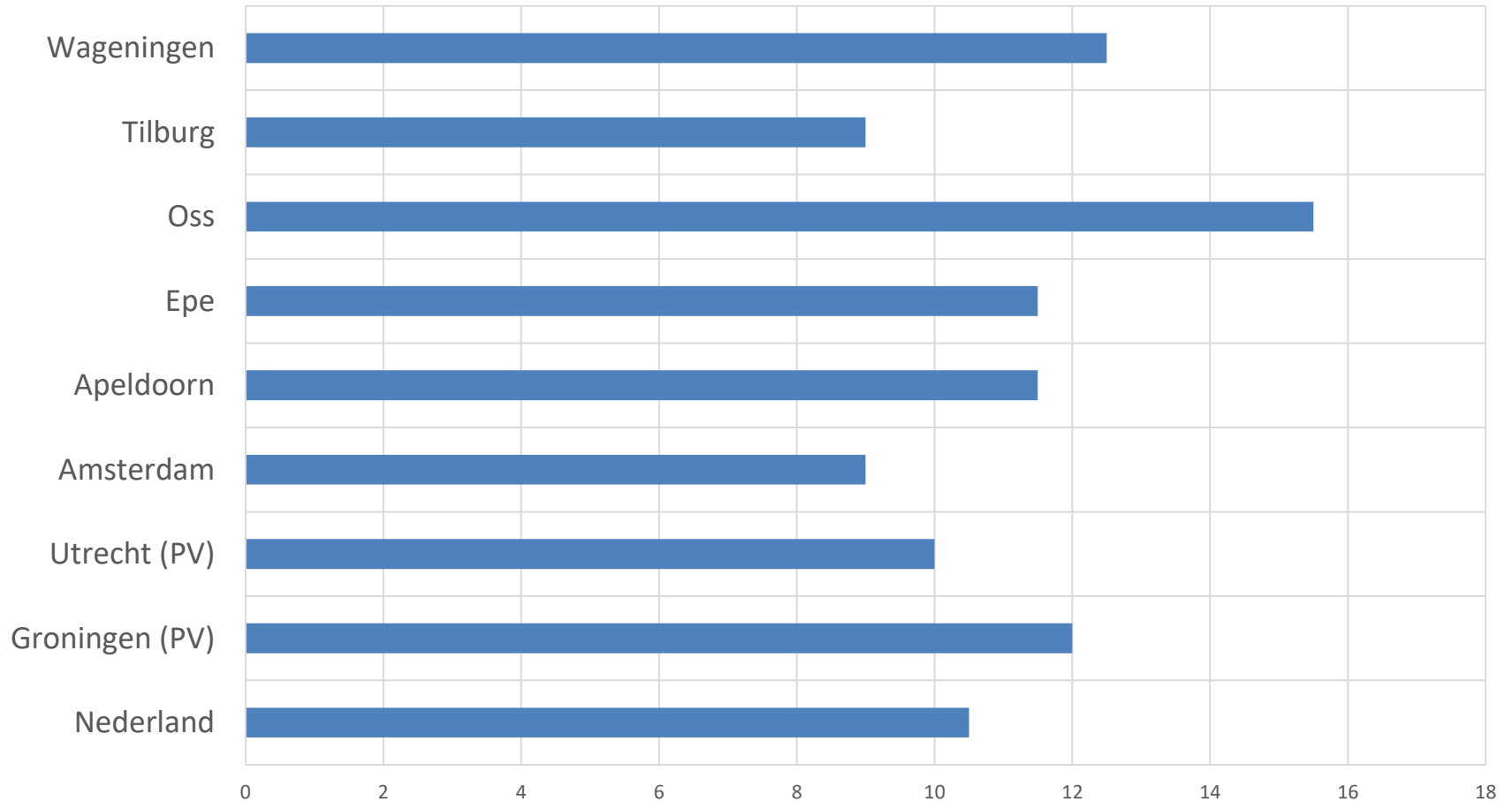

Ontwikkeling aantal bijstandsuitkeringen 2011-2016 in enkele steden en Nederland

- 75% heeft geen startkwalificatie
- Werkgevers scheppen geen vaste banen
- 2 van 3 schoolverlaters komt in laagwaardige flexbaan als eerste baan

Yearly exit probability into paid work, 2017 (CBS figures 2018)

Experimenten PW ≠ Basisinkomen

- **Tegenwerpen basisinkomen:**
  - Gratis geld voor luie mensen
  - Is onbetaalbaar vanwege hogere (marginale) belastingen
  - Mensen willen dan niet meer werken of veel minder. Vooral productieve mensen gaan minder werken
- **Experimenten Participatiewet:**
  - Geen onvoorwaardelijk basisinkomen voor mensen in de bijstand
  - Ruimte voor experimenten was zeker niet vanzelfsprekend
    - Positieve financiële prikkel voor bijverdienen
    - Vertrouwen geven versus handhaving en maatregelen opleggen
  - Raakvlakken
    - Aanvaarden mensen nog werk als er geen arbeids- en re-integratieverplichting is?
    - Wat is het effect als mensen positief geprikkeld worden?
    - Wat is het effect als mensen vanuit vertrouwen worden benaderd, eigen keuzen kunnen maken en daadwerkelijk aangesloten wordt op hun motivatie en wensen?

Verschuiving in het participatiebeleid?

Vertrouwen in plaats van steeds meer regels?
Vernieuwing in brede zin, anders naar dingen kijken?

- Van deregulering en bezuinigingsbeleid naar pro-actieve, activerende **sociale investeringsstrategie** en capabilitiesbeleid
- Van 'making work pay' (prikkels) en strenge verplichtingen - **aanbodgericht** - naar **vraaggericht**, coaching, kansen bieden, empowerment en zelfredzaamheid
- Nastreven van **sociale waarden** zoals persoonlijke autonomie, vertrouwen en wederkerigheid met nadruk op welbevinden en positieve gezondheid

Motivatie initiatief gemeenten

Wethouder Erik de Ridder (Tilburg):

de Participatiewet, waaronder de bijstand valt, zit vol met 'moeters en toeters'. 'O wee, als je er niet aan voldoet, als je een formuliertje vergeet: dan dreigt meteen een sanctie.'

Wethouder Mattias Gijsbertsen (Groningen):

“Bijstand is drijfzand. Het is gebaseerd op wantrouwen, controles en het opsporen van fraude, terwijl de meeste mensen van goede wil zijn. Ze zijn murw geworden en bang iets te doen wat niet mag. Ze schrikken van een envelop van de gemeente, want dat kan alleen maar slecht nieuws betekenen en dit leidt tot stress. Onze ervaring is dat veel mensen echt wel stappen willen zetten.”

Wethouder Dennis Gudden (Wageningen):

Wij geloven in een positieve aanpak die uitgaat van vertrouwen in mensen. We gaan daarom onderzoeken welke aanpak het beste werkt om mensen die nu in de bijstand zitten, weer mee te laten doen.

Experimenten: geen onvoorwaardelijk basisinkomen maar gegarandeerd sociaal minimum met wederkerigheid en positieve prikkels om mensen kansen te geven op werk en sociale integratie

Opzet van de experimenten

(Random Controlled Trial met 4 interventie groepen, lichte variatie per gemeente o.a. door combinaties van groepen)

Drie groepen vergeleken met standaard groep
Aselecte toewijzing aan groepen

Groep 1: Eigen regie en ontheffing verplichtingen, mensen helpen om zichzelf te helpen

Groep 2: Intensieve maatwerk begeleiding. Meer contacten en pro-actieve coaching; vraaggericht

Groep 3: Vrijlating van extra verdiensten tot 200 euro per maand (50% inkomen mag worden tot max 200 euro per maand, gedurende 24 maanden)

Groep 4: Standaard begeleiding met verplichtingen en sancties

+ **Referentie groep** maar niet deelnemen aan experiment

Wetenschappelijke vragen: twee mensbeelden

Twee visies op de mens:

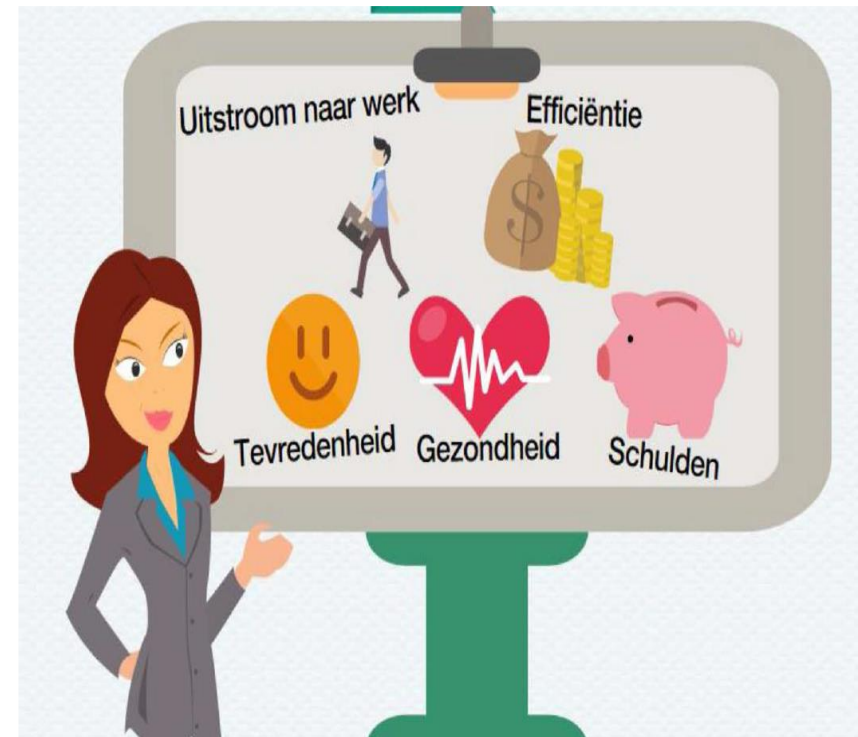
- **Economisch mensbeeld:** mensen zijn van nature lui en moeten onder dwang van regels en verplichtingen in beweging worden gebracht
- **Sociaal mensbeeld:** mensen willen van nature een bijdrage leveren als dat waarde toevoegt voor henzelf en de samenleving

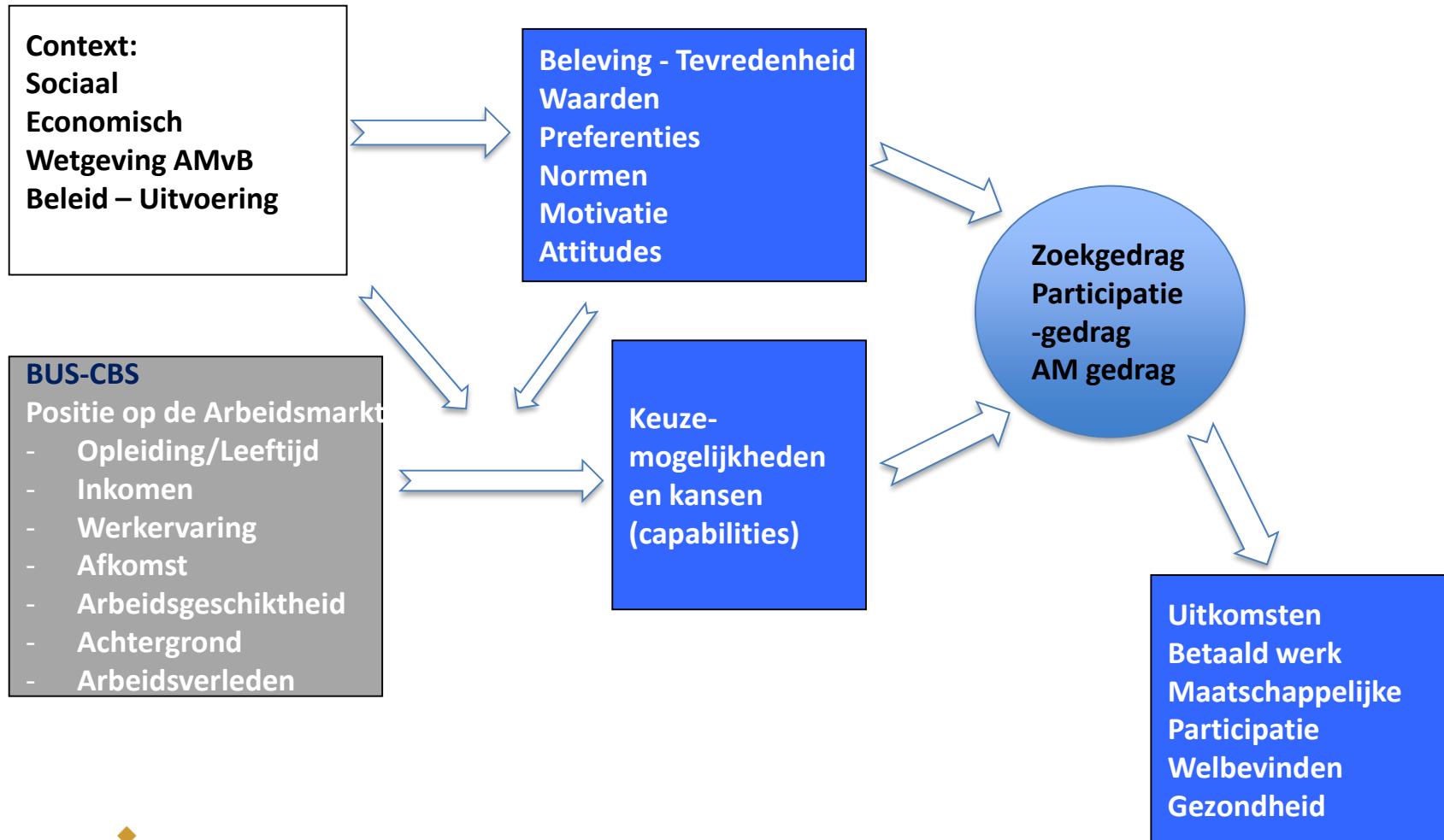
Opzet Experimenten Participatiewet: Drie wegen die samen komen

- **Beleids-Veldexperiment**
- **Wetenschappelijk onderzoek**
- **Maatschappelijke Expeditie**

Onderzoeksmodel Experimenten PW

Wetenschappelijke onderbouwing

- Vanuit gedrags-economie, filosofie en psychologie meer onderbouwing voor sociaal mensbeeld ....
- En dat belonen beter werkt dan straffen
- Sluit ook beter aan bij moderne ideeën als zelfredzaamheid, veerkracht, zelfregie, welbevinden en positieve gezondheid
- Veronderstelling uit theorie en empirie dat positieve-sociale benadering beter werkt: vraaggericht, maatwerk, intensieve begeleiding
- Sociale innovatie: delen van sociale risico's “samen aan de slag” (maatschappelijke expeditie)

**FREEDOM OF
CHOICE IS
MORE TO BE
TREASURED
THAN ANY
POSSESSION
EARTH
CAN GIVE.**

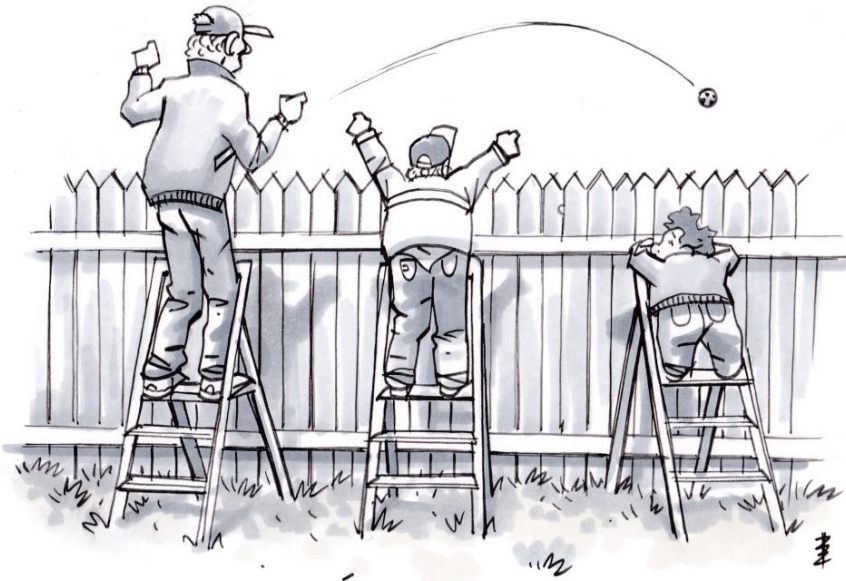
David O McKay

PICTUREQUOTES.COM

War werkt beter? De 'kooi' van regels en verplichtingen of de vrijheid om een eigen weg te kiezen

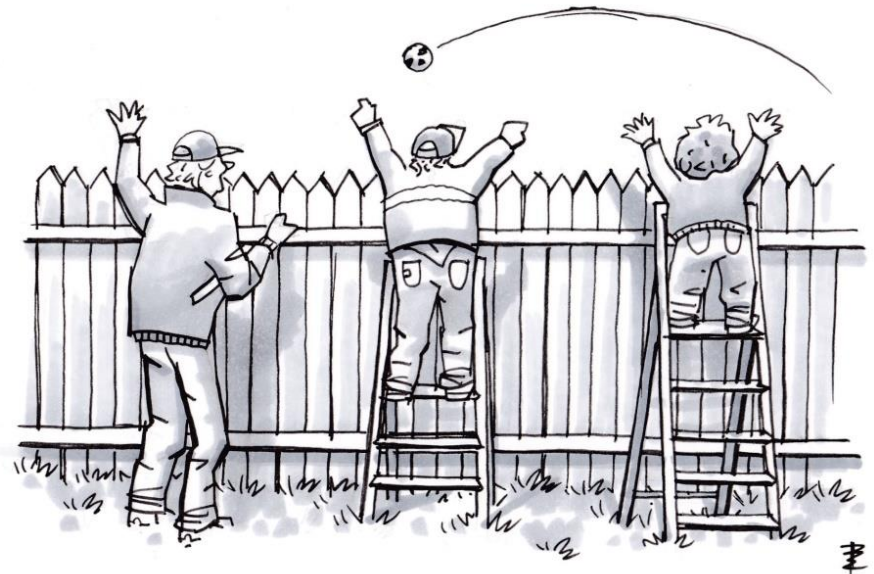
Rechtvaardigheid in Capability benadering Sen

Gelijke middelen?

Utility-Nut

Gelijke mogelijkheden!

Capability

Productevaluatie

- Invloed van eigen regie, maatwerk en extra begeleiding en vrijlating op uitstroom naar betaald werk en vrijwilligerswerk/maatschappelijk nuttig werk
  - Clientvragenlijsten op 3 momenten (begin, 1 jaar, 2 jaar)

Procesevaluatie

- Invloed van andere aanpak en vernieuwing van uitvoering op cliënt en gemeente plus leereffecten coaching (procesevaluatie)
  - Training zelfredzaamheid
  - Clientvragenlijst ingevuld door eigen coach
  - Focusgroep gesprek met coaches en projectleiders

Omvang landelijke onderzoeken

Wetenschappelijke experimenten Participatiewet 2017-2019				
Door SZW goedgekeurde experimenten (AmvB)			Deelnemers	
Naam	Populatie	Doel populatie	Aanvraag	Realisatie (*)
Tilburg	8200	6000	800	575
Wageningen	800	800	300	400
Deventer	3117	3117	1000	553
Utrecht	12500	8100	900	780
Nijmegen	8000	5000	400	270
Groningen	11000	8744	700	891
Totaal	43617	31761	4100	3469
<i>Buiten AMvB</i>				
Apeldoorn/Epe	4300	3425	540	495
Oss	2225	1500	300	300
Amsterdam	42000	42000	2000	2000
Subtotaal	48525	46925	2840	2795
Totaal	92142	78686	6940	6264

(*) cijfers mei 2018

1. De Groningse invulling

Interventies:

1. Ontheffing arbeidsplicht / eigen regie
2. Intensieve begeleiding door professionals met bijstandservaring
3. Inkomstenvrijlating
4. **VRIJE KEUZE:** kiezen uit 1, 2 of 3
5. Controlegroep
6. Referentiegroep

Waar kiezen cliënten zelf voor?

	Totaal	Nee	Yes
Ontheffing	1.596	1.413	183
Intensieve begeleid.	1.571	1.427	144
Inkomstenvrijlating	1.602	1.449	153
VRIJE KEUZE	1.587	1.398	189
Controlegroep	1.584	1.362	222
TOTAL	7.940	7.049	891
Referentiegroep	8.086		146

Kenmerken (1)

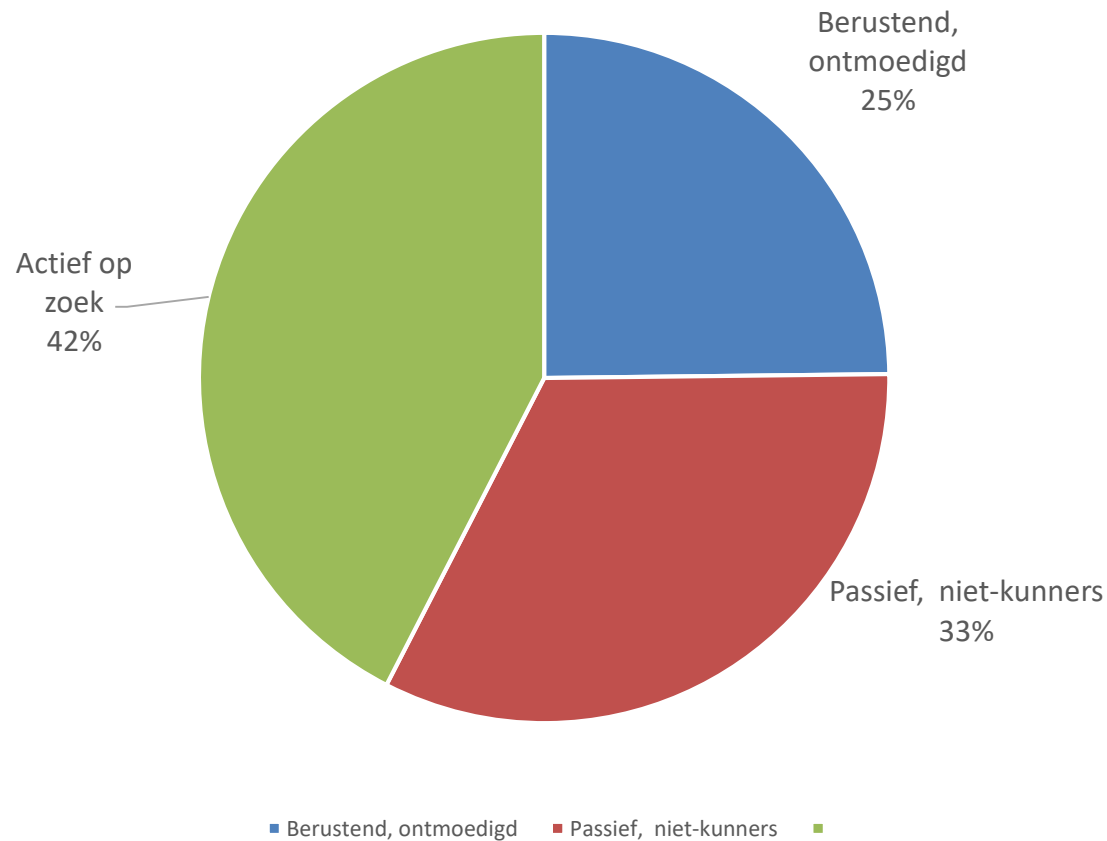
		Totaal	Leeftijd		Man	Vrouw
		<i>Aantal</i>	<i>Gem</i>	<i>std. dev.</i>	%	%
Ontheffing	Ja	183	44.4	10.0	52.5	47.5
	Nee	1,413	45.6	10.6	53.6	46.4
Begeleiding	Ja	144	44.7	9.6	50.0	50.0
	Nee	1,427	44.8	10.5	53.4	46.6
Ink.vrijlating	Ja	153	45.0	10.1	54.2	45.8
	Nee	1,449	44.8	10.2	52.2	47.8
Vrije keuze	Ontheffing	73	44.2	9.4	53.4	46.6
	Begeleiding	58	44.2	9.2	53.4	46.6
	Ink.vrijlating	58	43.4	10.6	56.9	43.1
	Nee	1,398	45.3	10.3	53.9	46.1
Controle	Ja	222	46.8	9.9	48.6	51.4
	Nee	1,362	45.0	10.3	53.4	46.6
Referentie		146	45.0	11.0	46.6	53.4

Kenmerken (2)

		Autochtoon	Allochtoon	Uitkeringsduur	
		%	%	<i>mean</i>	<i>std. dev.</i>
Ontheffing	Ja	59.0	41.0	60.5	66.3
	Nee	54.3	45.7	67.1	65.4
Begeleiding	Ja	63.2	36.8	51.0	55.7
	Nee	56.6	43.4	64.6	63.9
Ink.vrijlating	Ja	66.0	34.0	55.6	51.0
	Nee	53.5	46.5	63.1	61.4
Keuze	Ontheffing	72.6	27.4	52.6	59.0
	Begeleiding	63.8	36.2	56.8	59.0
	Ink.vrijlating	70.7	29.3	44.5	48.0
	Nee	53.2	46.8	65.2	62.7
Controle	Ja	67.6	32.4	69.5	65.4
	Nee	53.9	46.1	63.6	63.0
Referentie		65.8	34.2	64.2	60.8

Aanpak en bevindingen Wageningen

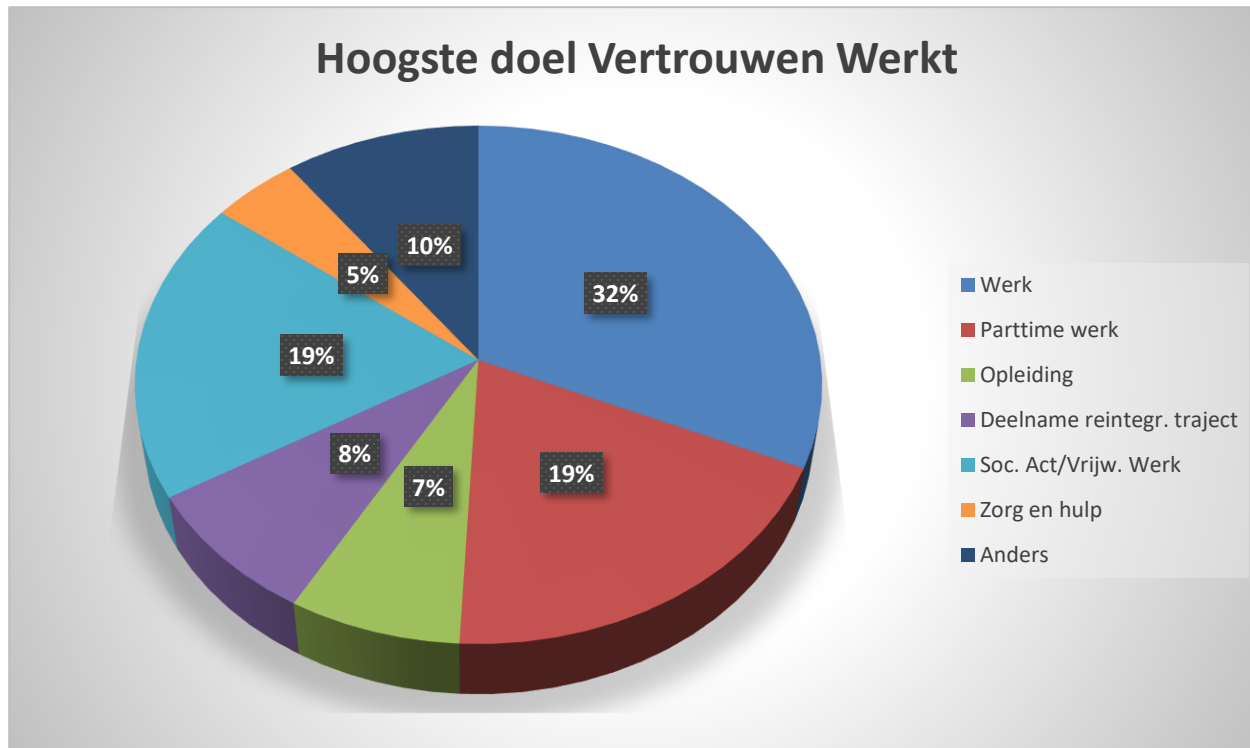
Fig. 1: Profielen van deelnemers VEX Wageningen op basis van latente klasse analyse (N=278)

Tabel 2: Kenmerken van deelnemers vertrouwensexperiment Wageningen

	Min-Max	Actief	Berustend	Passief	Alle dln.
<i>Perceptie van eigen situatie</i>					
Participatie	0-10	7,69	8,55	6,47	7,51
Zelfredzaamheid	0-10	6,88	7,07	5,78	6,57
Zelfvertrouwen	0-10	6,84	7,07	5,97	6,61
Capabilities	0-10	6,61	6,92	5,92	6,47
<i>Kwaliteit van leven</i>					
Welbevinden	0-10	6,60	6,72	6,34	6,55
Deprivatie ³ (mist $\geq$ 3 van 5 noodzakelijke items)	%	38,1%	36,2%	48,4%	41,0%
Deprivatie ⁷ (7 of meer items missen)	%	39,0%	43,5%	48,4%	43,2%
Armoede (beoordeling financiële situatie)	%	21,8%	29,3%	27,0%	25,3%
<i>Zoekgedrag/activiteiten</i>					
Actief op zoek naar betaald werk	%	100,0%	0,0%	0,0%	42,4%
Solliciteert	%	65,3%	5,8%	1,1%	29,5%
Arbeidsgeschikt	%	85,6%	100,0%	29,7%	70,9%
Ondernemerschap	%	51,7%	40,6%	34,1%	43,2%
Alternative participatie ($\geq$ 24 uur per wk)	%	80,5%	60,9%	71,4%	72,7%
<i>Gezondheid- en andere beperkingen</i>					
Fysieke gezondheid beperkt	%	18,6%	8,7%	38,5%	22,7%
Mentale gezondheid beperkt	%	24,6%	14,5%	58,2%	33,1%
	N=	118	69	91	278

Doelen start deelnemers Wageningen

Wageningen: eerste ervaringen en lessen

- Uitvoeren van dit soort projecten is hard werken (organisatie, klantmanagers en deelnemers)
- Vertrouwen 'komt te voet en vertrekt per paard'
- Groepsindeling past niet altijd bij persoon
- Zelf in actie vraagt ook 'leren en coachen'
- Professionele ontwikkeling klantmanagers
- Vier stapjes (procesevaluatie): doel, handelen, ervaren en effect
- Enorm leuk en spannend

Conclusies - Discussie

- Innovatieve experimenten: sociale investeringsbenadering / capabilities-keuzemogelijkheden; maatschappelijke expeditie
- Voorbeeld van participatie inkomen, geen onvoorwaardelijk Basisinkomen ('UBI')
- (Paradigma) verschuiving: van aanbod naar vraaggericht beleid; van straffen naar belonen; van wantrouwen naar vertrouwen; van afhankelijkheid naar eigen regie en zelfredzaamheid
- Integrale aanpak: effecten op participatie, zelfredzaamheid, vertrouwen, capabilities, gezondheid en welbevinden
- Politiek gevoelig; beleid Den Haag zit er bovenop
- Vernieuwing sociale zekerheid SZ nodig vanwege flexibilisering en digitalisering
- Prachtige data en uitdagend onderzoek: Wat werkt beter?
- Veel belangstelling in andere landen (netwerk onderzoekers)

Verwijzingen en contactgegevens

Gemeente Groningen

- Site: <https://gemeente.groningen.nl/bijstand-op-maat>
- Deborah van Duin, beleidsmedewerkster, deborah.van.duin@groningen.nl

Universiteit Groningen

- Dr. Arjen Edzes, a.j.e.edzes@rug.nl

Gemeente Wageningen

- Site: www.wageningen.nl/vertrouwenwerkt
- Hans Zuidema, Projectleider Vertrouwen Werkt, hans.zuidema@zo-advies.nl

University Tilburg

- Prof. Ruud Muffels, ruud.j.muffels@uvt.nl